

AXBOROT-KUTUBXONA MUASSASALARIDA BIBLIOGRAFIK FAOLIYAT VA ZAMONAVIY AXBOROT TEXNOLOGIYALARI

Rustamova Nilufar Mustaf o qizi

Ilmiy-metodika xizmati raxbari

Sharof Rashidov nomidagi Jizzax viloyat

axborot-kutubxona markazi

Annotasiya. Mazkur maqola axborot-kutubxona muassasalaridagi bibliografik faoliyat va zamonaviy axborot texnologiyalari bilan bog'liq muhim tushunchalarni ta'riflashga bag'ishlangan. Maqolada, bu mavzuga oid muhim asoslar, ularning amaliyotdagi ahamiyati, mavzuga oid oldingi muammolar, hozirgi yechimlar va natijalar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: axborot-kutubxona, bibliografik, axborot texnologiyalari, kutubxona, avtomatlashtirish, kataloglash, texnik aloqa

Annotation. This article is devoted to describing important concepts related to bibliographic activities and modern Information Technology in information and library institutions. The article analyzes the important foundations of the subject, their importance in practice, previous problems related to the subject, current solutions and results.

Keywords: Information-Library, bibliographic, information technology, library, automation, cataloging, technical communication

KIRISH

Ilm-fan va amaliy faoliyatning ayrim sohalarini bibliografik resurslar bilan ta'minlash an'anaviy bo'lib, hozirda u bibliografiyaning eng rivojlangan yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Axborot-kutubxona sohasi, shu jumladan kutubxona, bibliografik va ilmiy axborot faoliyati hamda ularni o'rganuvchi ilmiy

fanlar ham unga ehtiyoj sezadi. Ushbu sohalar maqsadlar, ob'ektlar, jarayonlar, usullar va faoliyat natijalarining yaqinligi va sezilarli darajada mos kelishi bilan tavsiflanadi. Axborot-kutubxona muassasalarida zamonaviy texnologiyalarning tatbiq etilishi esa amalda olib borilayotgan ish ko'lamining dolzarbligi hozirgi kunining asosiy vazifasi hisoblanadi. Axborotga bo'lgan talab kundan kun ortib borayotgan bir paytda har bir sohada, shu jumladan, axborot-kutubxona tizimi mutaxassislarining oldiga ham alohida vazifalar qo'yimoqda. Shu o'rinda, mutaxassislarni o'qitishda axborot-kutubxona texnologiyasi fani ham alohida ahamiyat kasb etadi. Axborot-kutubxona texnologiyasi fani o'quvchilarga bilim berishda axborot-kutubxona tizimining avtomatlashtirilgan tizimida ishlashni nazariy va amaliy jihatdan o'rgatadi. Axborot-kutubxona texnologiya axborot-kutubxona muassasalarida mavjud bo'lgan texnika vositalari, axborot-kutubxona texnologiyalari haqida ma'lumot beradi va ulardan mustaqil foydalanishni o'rgatadi.

Respublikada ijtimoiy-iqtisodiy sohani isloh qilishning hozirgi sharoitida axborot-kutubxona faoliyatini rivojlantirishning maqsad va vazifalari mamlakatda amalga oshirilayotgan o'zgarishlarga va xalqaro amaliyotga mos bo'lishi zarur. Shu munosabat bilan fuqarolarning axborotdan erkin foydalanish bo'yicha konstitutsiyaviy huquqlarini, shu jumladan milliy qadriyatlar va jahon madaniyati, amaliy va fundamental bilimlardan bahramand bo'lishini ta'minlaydigan aholiga axborot-kutubxona xizmatlari ko'rsatishning sifat jihatdan yangi tizimini yaratish, kutubxonalarda saqlanayotgan milliy madaniy merosni asrab-avaylash va boyitish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish hisobiga axborot-kutubxona muassasalari faoliyatini tashkil etishni takomillashtirish ustuvor vazifaga aylanmoqda. Bu esa, axborot-kutubxona faoliyatiga, kitobxonlarga xizmat ko'rsatish, fondlarni to'ldirish va saqlash, kutubxona jarayonlarini avtomatlashtirish, ilmiy-tadqiqot va tashkiliy-uslubiy faoliyat, kadrlarni tayyorlash,

qayta tayyorlash va rag'batlantirish, xalqaro hamkorlikni kengaytirishga jiddiy ta'sir ko'rsatish hamda bibliografik faoliyat va zamonaviy axborot texnologiyalardan foydalanish imkonini beradi. Axborot-kutubxona muassasalarida bibliografik faoliyat va zamonaviy axborot texnologiyalari, muassasalarning axborotni to'plash, saqlash va tarqatish jarayonlarida qo'llaniladigan zamonaviy usullar haqida ko'proq ma'lumot beradi. Bu mavzuga oid tajribalar va tadqiqotlar, muhim qo'llanma va veb-saytlar to'g'risida ma'lumotlar taqdim etiladi.

Bibliografik nazorat barcha yo'nalishlardan qaralganda monumental nisbatlar mavzusidir. Keng ma'noda, mukammal bibliografik nazorat har bir kitobning mavjudligi va joylashuvi va kutubxonalarni tashvishga soladigan boshqa barcha materiallarning to'liq yozuvini anglatadi. Bibliografik nazorat muammosi yozuvning boshlanishi kabi qadimiydir. Masalan, mixxat lavhalarining kataloglari qadimgi bobilliklar orasida, papiruslar ro'yxati misrliklar orasida topilgan. XVII asrda, Frensis Bekon va Jon Milton davrida olimlar barcha bilimlarni o'zlarining viloyati deb bilishgan. Umuman olganda, bitta inson miyasi mavjud bo'lgan barcha bilimlarni qamrab olishi va ushlab turishi tabiiy deb qabul qilingan. Olim muhim ahamiyatga ega bo'lgan barcha adabiyotlar bilan tanish bo'lishi mumkin.

Bibliografik nazorat sohasi mantiqan to'rt bosqichga bo'linadi:

- 1. Ishlab chiqarilgan barcha turdagi bosma va boshqa turdagi kutubxona materiallarini to'liq yozib olish.*
- 2. Ushbu materiallarni kutubxonalarda va boshqa depozitariylarda muntazam ravishda sotib olish.*
- 3. Materiallarning kasaba uyushma kataloglari, kasaba uyushma ro'yxatlari va shunga o'xshash qurilmalar orqali joylashishi.*
- 4. Barcha sohalarda mavzu bibliografiyasini taqdim etish.*

Axborot-kutubxona muassasalarida bibliografik faoliyatni yaxshilash uchun avvalgi muammolarni bartaraf etish, axborotni tizimli o'rganish va ma'lumotlar bazasini yaxshilash kabi qadriyatli usullardan foydalanish kerak. Hozirgi yechimlar esa avtomatlashtirilgan yordamchilar va ishlab chiqaruvchilar orqali ma'lumotlar bazalarini yaxshilash, ma'lumotlar bazasidagi ma'lumotlarga tezlik bilan murojaat qilish, va ma'lumotlar analizini yaxshilashdir. Natijada, ma'lumotlar muhokama va izlashni osonlashtirish, foydalanuvchilarga qulaylik qilish va muassasalarning ma'lumotlarni qayta foydalanishni yengillashtirish uchun xizmat qiladi.

Kutubxonada axborot texnologiyalarini qo'llash bu ko'plab muammolarning yechimi va zamonaviy dunyoning bir qismidir. Kutubxonada IT-ni qo'llash kutubxona faoliyati va boshqa kutubxona xizmatlarida yozib olingan ma'lumotlarni yig'ish, qayta ishlash, saqlash, qidirish va tarqatish uchun ishlatilishi kutilayotgan barcha texnologiyalarni o'z ichiga oladi.

Kutubxonalarda texnologiyalar quyidagi jarayonlarda qo'llaniladi:

a) kutubxonani boshqarish: kutubxonani boshqarish ushbu tezkor IT ishlanmalaridan foydalangan holda quyidagi tadbirlarni o'z ichiga oladi: tasniflash, Kataloglashtirish, indekslash, ma'lumotlar bazasini yaratish, ma'lumotlar bazasini indekslash.

b) kutubxonalarni avtomatlashtirish: kutubxonalarni avtomatlashtirish-bu har qanday foydalanuvchi kerakli ma'lumotlarni maksimal qulaylik va eng arzon narxlarda olishi uchun barcha kutubxona xizmatlariga inson aralashuvini kamaytirish tushunchasi. Avtomatlashtirishning asosiy yo'nalishlarini ikkiga bo'lish mumkin. barcha kutubxona ma'lumotlar bazalarini tashkil etish va kutubxonaning barcha uy ishlarini olib borish.

v) Kutubxona tarmog'i: Kutubxona tarmog'i kutubxonalar va axborot markazlari guruhi samaradorlikni oshirish maqsadida axborot almashish va aloqa qilish uchun umumiy naqsh yoki dizayn uchun o'zaro bog'liqligini anglatadi.

g) Audio-Video texnologiyasi: bu fotografiya o'z ichiga oladi, mikrofilmlar,, audio va chiziqlar, matbaa, optik disk va hokazo.

d) texnik aloqa: texnik yozish, tahrirlash, nashr etish, DTP tizimlari va boshqalardan iborat texnik aloqa.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Axborot-kutubxona muassasalarida bibliografik faoliyat muammolari va yechimlari, ma'lumotlar to'plamini o'rganish, saqlash, va foydalanuvchilar uchun qulaylik yaratishni ta'minlaydi. Bu, kutubxonalar uchun muhim bir qo'llanma va qo'llash tizimi hisoblanadi.

Bibliografik faoliyatning muammolari o'z ichiga bir qancha muddatlarga ega bo'lishi mumkin. Misol uchun, yangi nashrlar va elektron ma'lumotlar bazalarining rapid o'sishi, ma'lumotlarni to'plash va to'g'ri qilish jarayonlarini murakkablashtirishi mumkin. Bibliografik faoliyatda boshqa muammolar esa, ma'lumotlarni to'plash va saqlashda tezlik, aniqlik va qulaylikni ta'minlashdir. Bu, ma'lumotlarni to'plash va tizimlash jarayonlarining avtomatlashtirilishi va ma'lumotlar bazalarining maqsadga muvofiq yangilashini talab qiladi. Yana bir muammo, foydalanuvchilar uchun ma'lumotlarni topish va ularni izlashni osonlashtirishdir. Foydalanuvchilar uchun qulay interfeyslar va qidiruv funksiyalari, ma'lumotlarni tez va aniq topishga yordam beradi. Bibliografik faoliyatda foydalanuvchilarga taqdim etilgan ma'lumotlar xavfsizligi ham muhim muammo hisoblanadi. Elektron kutubxonalarda ma'lumotlar bazasini himoya qilish, maxfiyligi ta'minlash va ma'lumotlarga muloqotda xavfsizlikni ta'minlash

katta ahamiyatga ega. Jamiyatning o'sishi bilan birga, bibliografik faoliyatning ham o'zgarishi va yangilanishi kerak.

Bibliografik faoliyatning yechimlari esa, kutubxonalar va muassasalar uchun ma'lumotlarni o'rganish va qo'llashda ko'rsatilgan vaqtni va kuchni kamaytiradi. Ushbu faoliyat, ilmiy tadqiqotlar va o'quv maqsadlarini muvofiq ma'lumotlarni taqdim etishning asosiy vositasidir. So'nggi jarayonlarda, ma'lumotlarni o'rganish va o'zlashtirish usullari, foydalanuvchilar uchun qulayliklarni ta'minlashga yo'l qo'yadi va ilmiy tadqiqotlarni olib borishda yordam beradi. Bibliografik faoliyatning amaliy yechimlari, ma'lumotlar almashish va ularni saqlash jarayonlarini osonlashtiradi va ma'lumotlarni qidirishda vaqt va kuchni tejashga imkoniyat beradi.

XULOSA

Hozirgi kunda respublikamiz bo'yicha ko'plab yirik kutubxonalar zamonaviy texnologik jihozlar bilan ta'minlanmoqda. Kompyuter, internet, modem tarmoqlari bilan ta'minlangan bo'lib, kutubxonalararo ma'lumot almashishlar yo'lga qo'yilgan. Bir kutubxonada yo'q bo'lgan kitobning elektron shakli, boshqa bir kutubxonaning elektron fondida mavjud bo'lishi mumkin. O'zaro ichki elektron almashishning yo'lga qo'yilganligi bu kitobxonning tez va oson eng muhimi qidirgan ma'lumot, adabiyotini topishiga yordam beradi. Xorijiy davlatlarning yirik kutubxonalarida barcha xizmatlar avtomatlashtirilgan bo'lib, ularda zamonaviy texnologiyalar keng qo'llaniladi. Kitoblarni elektronbazaga kiritish uchun ko'plab dasturlar ishlab chiqilgan bo'lib, bu dasturlarni bizning kutubxonalar ham o'zlashtirishmoqda va eng qulayi tanlab olinib kutubxonalarimizda tadbir qilinmoqda. Yildan yilga har bir sohada yengillik yaratish maqsadida yangiliklar yaratilayotganligini hisobga olgan holda biz ham o'z sohamizni yanada

takomillashtirishimiz uchun bor imkoniyatlarimizni ishga solishimiz kerak. Zero, barcha ilmu bilimlarning boshi kitobdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Davlatov S.X, Nosirov O' Berdiyeva Z, O.,rozov A, Kutubxonashunoslik. Toshkent -2020
2. Karimova X.K. Yoshlarning siyosiy madaniyatini tuzatish jarayonida axborot-kutubxona vaziyat holati: muammo va yechimlar. // "Axborot-kutubxona resurslaridan fan, ta'lim, madaniyat va biznes sohalida foydalanish" mavzusida o'rnatilgan anjuman materiallari. – Toshkent,2010. -22-b.
3. Левин Г.Л. БИБЛИОГРАФИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННОЙ НАУКИ И ПРАКТИКИ. Труды ГПНТБ СО РАН. 2020
4. Библиографические пособия: виды, типы пособий, технология создания [Электронный ресурс]: метод. консультация / сост. Е. С. Ухарская // МБУК «Централизованная библиотечная система городского округа г. Выкса» : [web-сайт]. – 2017.
5. Tursunaliyevich, F. N. ., & Sharofiddinovich, S. S. . (2023). Barqaror Rivojlanishni Maktabgacha Ta'lim Yoshidagi Bolalarga Singdirish. JOURNAL OF SCIENCE, RESEARCH AND TEACHING, 2(2), 26–29. Retrieved from <https://jsrt.innovascience.uz/index.php/jsrt/article/view/45>
6. Стукалова А.А. Особенности развития справочно-поискового аппарата библиотек на- учно-исследовательских учреждений СО РАН // Библиосфера. 2015.
7. Баженов С.Р. Формирование справочно-поискового аппарата библиотек на базе единого центра / С.Р. Баженов, А.А. Стукалова. 2016